

2. Szapphó: *Úgy tűnik nékem...* (Devecseri Gábor fordítása)

A játék vezetése (a tanár kérései):

- Összekevertem négy verssort, úgy írtam a táblára. Hogyan lesz ebből értelmes vers? (Hagyjuk, hogy kísérletezzenek, előbb-utóbb létrejön a négy verssorból álló szakasz.)
- Ez az ókori szerző úgy játszik a szöveggel, hogy minden szótag rövidege és hosszúsága pontosan ugyanazon a helyen ismétlődik a következő versszakokban. Sőt, az első három sorban is pontosan ugyanazon helyen vannak a rövid és a hosszú szótagok. Ha kíváncsiak vagytok rá, majd megnézhetitek. Most inkább hallgatózzunk bele, hogy a legutóbbi verszenéhez képest ez milyen!
- Skandalom az első sort, ismételjétek! (*Úgy tűnik nékem, hogy az istennel...*)
- Azt mondtam, hogy az első három sor ugyanolyan. Akkor a minta alapján mutassa meg valaki, *hogyan* hangzik skandalva a második sor?
- Játsszunk vele! Ti (az osztály egyik fele) skandaljátok az első sort, ti (az osztály másik fele) pedig a másodikat. Egyszerre indulunk! Rajta!
- (Érdekes zene ez is, a különböző szöveg ugyanazt a ritmust adja.)
- Hozzámondom a harmadik sort. Figyelem: egyszerre indulunk!
- Akkor most nézzük meg ezt a kis rövid utolsó sort! Néhányan Ady-dallamnak is hívják, mert Ady gyakran alkalmazta a verseiben ezt a ritmust: „*hallja, hogyan szól*”⁶ Vannak köztetek zenét tanulók. Le tudja valaki írni a ritmusát? (Általában akad vállalkozó, és megszületik a következő képlet: tá titi tá tá.)
- Nagyon érdekes zenei hatása van, ha ezt az utolsó sort folyamatosan mondjuk az egész négysoros szöveg alatt. Arra kérek benneteket (a tanár kijelöli az egyik oszlopot), hogy folyamatosan ismételve mondjátok a „*hallja, hogyan szól*” szöveget, közben a többiek skandalják a négy sort! (Próbáljuk ki először külön, azután együtt! Többszólamú kánonnal is próbálkozhatunk, mindegyik antik strófa alkalmas rá!)
- (A következő tanórát is ezzel a szöveggel nyissuk, talán máris megtanítható hozzá az elmélet.)

Bizánci Katalin

Zalavári András

Csoport: Az óra szociális munkás főiskolai hallgatók számára (kb. 15 fő) készült, de játszható a középiskolák felsőbb évfolyamaiban, illetve felnőttekkel is.

Hely: Tanterem, széttolható bútorzattal.

Időszükséglet: Kb. 3 óra, de érdemes az I. és II. részt különválasztani két, egymást követő foglalkozásra.

Téma: Szent István fia, (Szent) Imre herceg *szűzi* házassága.⁶

Fókusz: Mit tehet egy szent ember felesége, ha valódi házasságra vágyik? (Az I. szakasz részfókusza: Milyen konfliktusai származnak egy önálló gondolkodású embernek egy megkövesedett világban?)

Tanulási terület: Önmegvalósítás és társadalmi kötöttségek.

Bemelegítő játék-lehetőségek:

Alkalmazásuk a ráhangolódást segítheti, de akár el is hagyhatók – a foglalkozás nélkülük is elég hosszú. Beiktatásuk estén is túlzás volna *mindegyikre* sort keríteni!

- *Csata (Kard és pajzs)*. (DPM 18. szám, 20. oldal.)
- *Őrjáték*. (a *Kaposi Játékkönyv* 36. vagy a *Gabnai Drámajátékok* 37. oldal.)

⁶ Az óra valamely szakaszában – és nem feltétlenül a legelején – tisztázni kell a résztvevőkkel, hogy nem az egykori *valóság*ról játszunk! Katalinról oly keveset tudunk, hogy a különböző források még abban is eltérnek: egyáltalán bizánci hercegnő, avagy horvát, esetleg lengyel királylány volt-e. A mi drámánk szempontjából az a fontos, hogy *akár ilyen is lehetett volna...*

- *Ez a fülem.* (DPM '99-es különszám, 42. oldal.)
- *A hercegúrfi vizsgálja.* (Játékkönyv 45, illetve Drámajátékok 98. oldal.)

I. játék: A Kelet-Római Birodalomban

1. Egyeztető beszélgetés: ismereteink felelevenítése a bizánci császárságról

Tegyünk róla, hogy az udvari életről szólva megemlítsen a következő fogalmak is: pompa, szertartásosság, cselszövés, képmutatás!

A hangulatteremtést segítheti, ha az egyeztetés alatt halk háttérzene szól. Erre a célra a görögkeleti liturgia⁷ dallamait ajánlom.

2. Bizánci levéltöredék⁸ az 1010-es évekből:

Istenkegyelte, Szent Felség!

Katalint, csodálatra méltóan éles eszű kis unokahúgát szemmel láthatólag nem törte meg időleges eltávolítása a császári udvarból, mely intézkedés helyességét fényesen igazolja, hogy itt, vidéken csak jóval kevesebb – és persze kisebb – galibát képes okozni. Bár... meghökkenítő kijelentéseinek, zavarba ejtő kérdéseinek száma azóta sem csökkent. Mindazonáltal nevelgetését megkezdvén két fontos felismerésre jutottam. Egyrészt, hogy csíntevéseiben soha nem a rossz szándék vezérli, másrészt hogy ezen vadócságok forrása korántsem a tudatlanság, hisz a gyermek-hercegnő előkelőink zöménél jártasabb a szertartásrendben és a viselkedési előírások terén. Hiánytalanul be is tartja őket, hacsak

3. Köszöntő rítus

Közösen állítsunk össze – és gyakoroljunk be – egy kb. 5-6 mozdulatból álló, látványos üdvözlési rítust, amellyel akár egy bizánci hercegnőt is köszönhetnénk!

4. Egy hercegnő napirendje

Milyennek képzeljük a 10-12 év körüli („száműzött”) Katalin mindennapjait? Napszakokra bontva, három kiscsoportban állítsuk össze a napirendjét! 1. csoport: délelőtt (ebédig); 2. csoport: délután (vacsoráig); 3. csoport: este.

5. Tablók Katalin emberi viszonyairól

A kiscsoportok egy-egy állóképet készítenek, amely kifejezi Katalin viszonyát az általuk húzott kártyán szereplő személlyel. Ezek a következők: 1) a nagybátyja, II. Baszileiosz császár, 2) a nevelője, aki a 2. pontban ismertetett levelet írta, 3) egy tetszőleges közember. (A következő pont miatt igyekezzünk, hogy ez utóbbi viszony pozitívrá sikeredjék!)

6. Körmese: A kishercegnő csínytevései

A népszerű történelmi személyek emlékéért gyakran megörökíti a néphagyomány – gondoljunk a Mátyás királyról szóló mesékre! Tegyük fel, hogy Katalin hercegnőről is maradtak fenn ilyen adomák, csattanós történetek! Ezek közül próbáljunk közösen megalkotni egyet!

7. Tanári narráció

Katalin szívesen hallgatta a palotabéli szolgálólányok énekeit. Dalaikból hamar kiszűrte, hogy egy nő számára három lépcsőfok vezet a boldogsághoz: szerelem, beteljesülés, és „annak gyümölcse”. Bár a szavak jelentését kezdetben elég homályosnak érezte, ahogy teltek az évek, a három fogalom kezdett valós tartalmat nyerni.

8. Kiscsoportos munka

Négy kiscsoportot alakítunk, amelyek a következő feladatkártyák közül húznak:

⁷ Keresvén a gregorián keleti megfelelőjét, sem a Veszprém Megyei Könyvtár médiatárában, sem pedig – Interneten böngészve – a Zeneakadémia kiadványai közt nem találtunk még csak görög nyelvű görögkeleti hanganyagot se. Minden fellelhető forrás azonosította a görögkeletit a pravoszláv ortodoxiával. Én végül egy francia kiadású bolgár felvétel bakelitlemezenél kötöttem ki (Les liturgies de l'orient, Harmonia Mundi, HM 520), de figyelmes hallgató még ebből is kihallja a „*bozse moj*”-ozást, ami – a XI. századi Bizáncot megidéző akaráván – kissé illúzióromboló.

⁸ Az óra során alkalmazott drámai konvenciók leírását lásd a *Kaposi László* által szerkesztett *Drámapedagógiai olvasókönyv* 157-212. oldalain. (Az egyes konvenciókat szükség szerint követő megbeszéléseket, egyeztetéseket, értékeléseket az óravázlatban nem jelöltem.)

- A) **Rövid jelenet vagy tablósor**, melynek során Katalin észreveszi, hogy kezd felnőni: már nem kislányként, hanem (gyönyörű) ifjú hölgyként kezelik.
- B) **Levélrészlet**, amelyet Katalinhoz írt egyik névtelenségbe burkolózó szerelmes rajongója. A szóvirágoktól hemzsgő, fellengzős irományt Katalin rövid, csípős széljegyzetekkel látta el.
- C) **Rövid jelenet vagy tablósor** arról, hogy hogyan viszonyul az udvartartás a testiséghez *nyilvánosan* – illetve *titokban*, lopva.
- D) **Párbeszéd** részlete, amely egy idős rendfőnöknő és Katalin között zajlik. A nagytekintélyű, ámde az adott kérdés gyakorlatáról – a dolgok természeténél fogva – kevés ismerettel rendelkező hölgyet a császár bízta meg azzal, hogy készítse fel Katalint a *házaséletre*. A Katalinnal folytatott beszélgetés emléke még évek múlva is fel-felbukkant a rendfőnöknő rémálmaiban...

9. Revü

A csoportok sorban, egymás után bemutatják az előző pontban végzett munkájuk eredményét.

Ezután akár a *montázs* technikája is alkalmazható: az A) jelenet hang nélkül, alatta a B) szöveg szól, majd a C) jelenet némán, alámondva a D) párbeszédet.

10. Tanári narráció

Az öreg rendfőnöknőt nem véletlenül küldte a császár: pár napon belül Katalinhoz érkezik a leánykérő küldöttség. Pusztá formalitás az egész, ugyanis az uralkodó már igent mondott. Katalin tehát hamarosan megsze földre indul, hogy a magyar Imre herceg felesége legyen.

A hercegnőt igen megrázta a hír. Örült is, bánkódott is egyszerre.

11. Szerencsére/Sajnos

A DPM '99-es különszámának 42. oldalán szerepel a fenti elnevezésű improvizációs gyakorlat. *Reflektív konvenció* gyanánt az ott leírt 3. változat alkalmazható: körben ülve, egymás után mondjuk ki azokat a gondolatokat, amelyek akkor Katalin fejében kavarghattak. A megszólalók mondatkezdése kötött: ha az első a *szerecsére* szóval indított, akkor a következőnek *sajnos*sal kell kezdenie, és így tovább, váltakozva. (Természetesen bárki bármikor passzolhat.)

A feladat több körön át, a fantáziánk kifulladásáig folytatható.

12. Tanári narráció

A nagy út kezdetén, a Boszporuszon áthajózva Katalin egy kis lapocskát dobott a vízbe. Rajta az ő mesebeli három kívánsága, amely talán rá is vár majd, férje oldalán:

SZERELEM, BETELJESÜLÉS ÉS ANNAK GYÜMÖLCSE.

II. játék: Magyarországon

13. Tanári narráció

A jegyesek az esküvő előtt csak pillanatokig lehettek kettesben. Ilyenkor – és mások előtt is – mindig nagyon figyelmesek, előzékenyek voltak a másikkal. Úgy tűnt: kedvelik egymást.

14. Kiscsoportos munka: az egybekelés

Stílusváltásként képzeljük el, hogy játékfilm készül, amelynek egyik jelenete Imre és Katalin lakodalmát ábrázolja. Három, feladatra szerveződő csoportot alakítunk. Teendők: A) a jelenet *foratókönyv*-vázlatának megírása; B) a jelenet *díszlettervéne* nagy vonalakban történő elkészítése;

C) ötletek gyűjtése hang-, zaj- és *zeni hatásokra*, valamint érzelmdús *vágóképekre* (pl. két, szellő mozgatta búzavirág), melyek segítségével ki- (és esetleg túl-)hangsúlyozható a jelenet lírai üzenete.

Ha az idő és a játzókedv megengedi, *térkijelölést* követően „*lejárható*” a jelenet: a tanár rendezőként mozgathatja a szereplőket, irányíthatja a felvevőgépek *kameramanjait*, illetve jelezheti a beadandó hanghatások és lírai vágóképek helyét.

15. Írásos dokumentum: részlet Szent Imre (1000... 1007? – 1031) legendájából

„Amikor atyai rendelkezésből nemes, mégpedig királyi nemzetségből származó szüzet jegyezték el Szent Imrével és hozták hozzá, hogy a két királyi ágból királyi utódok származzanak a jövőre, ő a húsból való vétséget – mivel az mulandó – a szüzesség lelki fogadalma mögé helyezte. Testét böjtökkel sanyargatta, lelkét azonban Isten ígéjének kenyerével táplálta, nehogy a test incselkedése úrrá legyen rajta, és felesége szüzességét romlatlanul megőrizte.”

(*Árpád-kori legendák és intelmek. Szépirodalmi könyvkiadó, Bp., 1983. 64. o.*)

16. Színházi forma: előre elkészített jelenet

A csoport megnézi az „*eseménytelen*” nászéjszaka egy részletéről szóló, előre elkészített jelenetet. Az előadók – hasonlóan a *beépített szereplő* konvencióhoz – kikerülhetnek a csoport tagjai közül is, de ha van rá módunk, kérjünk fel inkább két külső, gyakorlott színjátszót⁹.

A jelenet kulcsfontosságú a továbbiak szempontjából. Mindenfajta szélsőségtől mentesen, eszközeiben is visszafogottan kell ábrázolnia, ahogy Katalin és Imre – igenis nagyon odafigyelve egymásra, a másikat szinte óvva, de szándékaiban mindvégig hajthatatlanul – törekszik saját céljának megvalósítására.

17. „Az én hibám, te nem tehetsz róla”

Páros gyakorlat, amelyben a pár egyik tagja Imre, a másik pedig Katalin szerepében vesz részt. A játékmód eredményeként két-két sarkított véleményt kapunk:

1. „*Sejtem, mit gondolsz most rólam!*”: az adott szereplő a lehető legnegatívabb nézőpontból értékeli a *saját* viselkedését.
2. „*Azt hiszed, nem értelek meg?*”: ugyanennek a szereplőnek a viselkedéséről szól a páros másik tagja, még hozzá a lehető legpozitívabbakat feltételezve annak mozgató rugóiról.

Mindezek után a másik szereplő értékelése következik az előbb leírtak szerint.

(A páros munkát nem követik sem bemutatók, sem közös megbeszélés. A feladat hozadékait a következő pont hasznosítja majd.)

18. Fórum színház

Az ifjú házásoknak a nászéjszakát követő reggelen folytatott négyszemközti beszélgetése.

A két szereplőt a konvenció szabálya szerint a nézők instrukciókkal láthatják el, illetve le is válthatják.

19. Páros gyakorlat, szerepcseré

Párokban dialógusokat rögtönzünk arra a szituációra, amelyben Katalin tanácsért fordul új környezete egy meghatározó személyiségéhez. A lehetséges – és szabadon választható – beszélgető társak: István, Gizella vagy Gellért.

A rögtönzött dialógust a páros tagjainak szerepcseréje, és az ennek megfelelő új rögtönzés követi.

20. Stílusváltás

Problémamegoldó csoportülés (mondjuk a családterápiás foglalkozások mintájára). Résztvevői: István, Gizella, Imre, Katalin, valamint egy segítő foglalkozásúakból álló team, amelyben lehet pl. szociális munkás, családgyógyász, családterapeuta, orvos, szexuálpszichológus, jogász, illetve bármely más kotnyeleskedő.

(Törekedjünk rá, hogy legyenek komoly segítő próbálkozások is! Mindazonáltal nem baj, ha később a team tagjai – egymást túllicitálva – mindenáron hasznosak akarnak lenni. Mottó: meggyógyítunk, ha beledöglesz is!)

21. Tanári narráció: epilógus

Imre herceg 1031-ben, egy vadászbaleset során hunyt el. István így fiú utód nélkül maradt.

A király Veszprém völgyben görög apácamonostort alapított – egyes források szerint Katalin számára.

Később Istvánt, Imrét és Gellértet szentté, Gizellát pedig boldoggá avatta a római egyház. Katalin sorsáról nincs további információk.

Háttérdokumentumok:

⁹ Külső közreműködők esetén nem kell, hogy az ő tevékenységük erre az egyetlen jelenetre korlátozódjék. A II. játékrészben lehetnek még *operatőrök* a *lakodalmi jelenet* lejárásában, (indító) szereplők a *fórum színház*ban, továbbá szakértői típusokat jeleníthetnek meg a *problémamegoldó csoportülés* során.

„Csak a *Margit-legendából* tudjuk, hogy Szent Imre herceg jegyese (felesége) a római (bizánci vagyis görög) császár¹⁰ leánya volt. A kortárs bizánci császár, II. Baszileiosz nőtlen volt. Öccsének és társuralkodójának VIII. Konsztantinosznak azonban három leánya volt. Életútjuk ismeretében azonban egyikről sem lehet biztosan állítani, hogy Imre herceggel eljegyezték. Lehet, hogy a jegyes egy számunkra ismeretlen bizánci hercegnő volt.”

(*Árpád-kori legendák és intelmek. Szépirodalmi könyvkiadó, Bp., 1983. 64. o.*)

„Fokról fokra olyan szentséges város lett Bizánc, hogy utóbb még a császár rezidenciáját is *szent palotának* hívták, s javainak kezelését: *isteni háztartásnak*. Ahogy rendeleteinek is *menyei parancs* volt a neve, az évi adókiadásnak pedig *menyei megosztás*.”

„Odáig soha nem jutott Bizánc, hogy véget vessen a keleties pompának, a magafitogató pazarlásnak. Nem esoda, hogy lenézte a Nyugatot. Ott századokig csak romlottak az utak, omladoztak a városok, dőltek le a városfalak, szóródott szét a városi nép, alig volt már kereskedés, alig volt pénz, parasztok szőttek-fontak kunyhóikban durva vásznakot, daróc szöveteket, paraszt ácsok építkeztek, paraszt kovácsok verték a vasat... Ha volt mit verniük, de vas sem igen akadt, fából készült úgyszólván minden szerszám, mert az a kevés fém a fegyverekhez kellett, a királyi és nagyúri kíséretnek bárdjaihoz, dárdáihoz, kardjaihoz. Bizánc viszont ott villogott-ragyogott ezalatt Kelet határán – ha sokszor hamis volt is ez a ragyogás –, és szívósan őrizte önmagát.”

(*Varga – Vekerdi: Európa születése. 42., ill. 46. o. Képes történelem sor. Móra, Bp., 1977.*)

„Imre herceg bizánci hercegnőt vesz feleségül. – I. (Szent) István Imre herceg görög felesége számára Veszprém-völgyben görög apácamonostort alapít.”

(*Magyarország történeti kronológiája, 81. o. Akadémiai Könyvkiadó, Bp., 1981.*)

„A tény azonban, hogy Imre, apja politikai terveinek engedve, megnősült, és hogy a Hildesheimi Évkönyvek szerint vadkanvadászaton vesztette életét, arra mutat: életformájában nem vonta ki magát egy királyi herceg szokott életkereketeiből. De valószínű, hogy ezt a fajta világias életet csak rákényszerített teherként, engedelmességből viselte. Igazi hajlamai azokhoz az aszkétikus lelkigyakorlatokhoz vonzották, amelyeket apja már kora gyermekiségében, „a fal hasadékán át” figyelt meg titokban: a két gyertya fénye mellett való virrasztásaihoz, imáihoz és zoltármondásaihoz. Halála után feleségének – aki valószínűleg a horvát király lánya volt – vallomásaiból derült ki a titok, hogy utódokat akkor sem hagyott volna hátra, ha tovább él. Szerzeteséhez illő, tisztasági fogadalmát ugyanis házasságában is fenntartotta, melynek keretei ugyanolyan pusztaságként vették körül, mint az egész földi élet.”

(*Dümmerth: Az Árpádok nyomában. Harmadik kiadás, 197. o. Panoráma, Bp., 1980.*)

gyerekszínházi kritika

A formák gazdagsága

Kolibri Fesztivál

Sándor L. István

Kilencedik alkalommal rendezte meg a Kolibri Színház szokásos nyárbúcsúztató, közönségcsalogató fesztiválját a Jókai téren. Az előadások közt gyakran felcsendülő Kolibri-dal egyértelművé tette, hogy a szervezők szándéka elsősorban a közönségtoborzás volt, de ezenkívül nemcsak a saját társulatuknak, hanem a fesztiválon megjelenő műfajoknak, a bábjátéknak és az utcaszínháznak is híveket szereztek. Elsősorban a gyerekeket szólították meg, de a felnőtteknek is kínáltak bőven néznivalót a három nap alatt. Így lett a 25 produkciót felvonultató, rutinosan szervezett, gördülékenyen lebonyolított fesztivál a nyár egyik emlékezetes eseményévé, amely többek között meggyőzően bizonyította a gyerekszínházi formák kivételes gazdagságát is.

¹⁰ „Bizánc urai magukat mindvégig római császárnak nevezték és neveztették, népüket római népnek, országukat római birodalomnak. Róma minden volt tartományára jogot formáltak. Így kapott például (...) a frankok királya, a Galliában uralkodó Chlodvig is magas római rangot I. Anastasiustól: konzul lett belőle annak öröme, hogy erőt vett ariánus ellenfelein.” (*Varga – Vekerdi: Európa születése, 47. oldal.*)